

— Honnan gondolja kigyelmed? — kérdezi az egyik barna legény.

— Honnan?... Hát csak emman, mert szörnyen hasogat a vállamban. A madarak a porban fűrödtek egész nap. A nap felhőben ment le. A holdvilág udvaros. A vérebek összebujtak. A békák könyörögve szólnak. Vízet ereszt a só. A szamár ordít. A macska álmos; nem vadászik. A kacsák sokszor néztek az égre. Ez mind esőre mutat.

Elhallgatnak a tűzbe nézve. A fáradt juhok lehevernek. A lovak lógó fejjel szundikálnak egyhelyben állva.

A pásztorok aztán egy darabig még meseszóval tartják ébren egymást.

A hunyó tűz alig pislog már. Elnehezül a szavak szárnya. Fönn a sötétkék égen gémek, darvak szállnak beszélgetve.

A puli egyszeresak megmordul, bele a sűrű éjtszakába. De fölönfogja a gazdája. Fáradt vándor lép a tűzhöz.

Előkerül a tarisznyából egy kis kenyér, kolbász, alma s a vándorlegény jóízűen falatozik.

Nem tesznek már többet a tűzre, hogy föl ne zavarják az alvókat. Hallgtava ülnek körben, csöndben. A pászortűz is lassan egészen elhal...

b) Az olvasmány által keltett élmények megbeszélése. (Hát milyen világot mutatott be itt az író? Tetszett? Miért? Láttatok már ti is pászortüzet? Stb.)

c) Az olvasmány olvastatása. Szómagyarázat.

d) Az olvasmány tartalmának elmondatása.

III. Összefoglalás.

OTT VAN VELED.

Ha jót teszel, ott van veled,
Dicséző szót suttog neked,
Magsímogat meleg kézzel,
Ó kíséretet nappal, éjjel.

Ha rosszat tesz eszed s kezed,
Akkor is csak ott van veled,
Kérdez, cáfol, üz, mar egyre:
Nem hajt álmot a szemedre.

A szívedben lakik mindig
És elkísér le a sírig.
Gondolkodjál, jól ismered:
Ez a lelkiismereted!

Móra László.

1942. október 1. hete.

Természeti és gazdasági ismeretek.

IV. OSZTALY.

A tanítás anyaga: A kutya.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A múlt órai anyag számonkérése.

b) *Athajlás*. Melyik állat van csaknem minden háznál? Miért szereti az ember a kutyát? Szeretnétek-e közelebbről is megismerni ezt a hűséges, jó háziállatot?

c) *Célkitűzés*. Akkor beszéljünk most a kutyáról.

II. Tárgyalás. Évezredek óta az ember leghűbb társa a kutya. Már az ősember is nagy hasznát vette. Szívesen tartjuk a háznál, mert sok jó tulajdonsága van: hűséges és ragaszkodó, engedelmes és éber. A legjobb házőrző. A legkisebb zajra felfigyel és ugatásával figyelmezteti gazdáját (komondor, kuvasz); kitűnő szaglásával felkutatja a vadat (vizsla, taeskö vagy dakszli); gyors futásával élve fogja meg a nyulat (agár); ő a nyáj megbízható őre (juhászkutya, puli); nagy erejének a yágóhídon veszik hasznát (szelindek); okosságával és értelmességével gyakran bámulatba ejt (uszkár); néha életet ment (újfundlandi és szentbernáthegyi).

Tulajdonságainak és képességeinek megfelelően a kutya testalkata fajták szerint más és más. Teste hol zömök, hol nyulánk. Nagysága nagyon különböző. Vannak rövid- és hosszú lábú kutyák. A rövidlábú taeskö fölülalatti lyukából kergéti ki a rókát; a hosszúlábú agár nyilsebesen fut a nyul után (agarázás); oldalt összenyemott testével könnyen hasítja a levegőt. A kutya nem a talpán, hanem az ujjain jár. A mellső lábain 5-5, a hátsókon csak 4-4 ujja van, tompa karmokkal. Szőre rövid, sima vagy göndör. Testének színe rendkívül változatos. (Szemléltetés.)

Feje hosszúkas. Orra rendszeren megnyúlt, de vannak rövid orrú kutyák is. Közös sajátosságuk, hogy minden kutya orra hideg és nedves. Füle felálló, lehajló vagy lecsüngő.

Érzékszervei igen jók. A vadászkutya hosszú és nedves orrával már messziről megérzi a vadat, mert szaglása kitűnő. A komondor a legkisebb neszre is felfigyel és ugatással figyelmezteti gazdáját a veszélyre; mert hallása fejlett. A legtöbb kutyának látása is éles.

Bár a kutyák külső alakjukra eltérőek, belső szerveik mind egyformák. Valamennyi kutya testében szilárd vázat, ú. n. csontvázat találunk. Erre tapadnak az izmok (hús), melyek a csontokat mozgásba hozzák.

A kutya csontvázán (táblai rajz vagy szemléltetés), akár csak az emberén, három főrészt különböztetünk meg: a fej, a törzs és a végtagok csontjait.

A fej (koponya) üreget alkot és az agyvelő befogadására szolgál. Az agy az értelmi működés központja. Mivel legkényesebb része a szervezetnek, a legnagyobb védelemre van szüksége. Ezért veszi körül az erős falú, zárt koponyacsont.

A koponyát a nyakcsigolyák kötik a törzshöz. A nyakcsigolyái a törzs háti részén folytatódnak és a gerincoszlopot

alkotják. A gerincoszlop sok csigolyából áll, azért hajlékony és rugalmas. Belsejét a gerinevelő tölti ki.

Azokat az állatokat, melyeknek testében gerincoszlop húzódik végig, gerinces állatoknak nevezzük. Tehát a kutya is gerinces állat.

A gerincoszlophoz kapcsolódó bordák a mellüreget zárják be. A mellkas, éppenúgy, mint a koponyacsont, nemesebb szervek védelmére szolgál. Benné van a tüdő és a szív. A tüdő a lélekzés, a szív a vérkeringés szerve. A hasüregben van az emésztőcsatorna (gyomor, vékonybél, vastagbél).

A végtagok a törzshöz vannak erősítve. Az elülső végtagok csontjai: a felkar (egy csont), az alkar (két csont) és a kéz (sok csont). Az elülső végtagokat a lapocka függeszti a törzshöz. A hátsó végtagok csontjai: a combcsont (egy csont), a lábszár (két csont) és lábfej (sok csont). Ezeket a medencecsontok erősítik a törzshöz.

A kutya az ember mellett rászokott minden ételre, de legjobban szereti a húst. A kutya őse azonban eleven állatokkal táplálkozott. Az áldozatát hatalmas szemfogaival ragadta meg (ragadozó állat), metsző és tépőfogaival pedig szétmarcangolta, erős és tarajos zápfogaival még a csontokat is összemorzsolta. Fogazata tehát húsevésre alkalmas.

A megrágott étel a nyelősövény keresztül a gyomorba jut, ahol az emésztő gyomornedv a táplálékot elfolyósítja, megemésztí. Az így megemésztett táplálék felszívódása a vékonybélben történik. Az emészthetetlen anyagok a vastagbélen keresztül eltávoznak a testből. A bélsatorna emésztő mirigyjeivel együtt emésztő-készüléknek nevezzük.

A vizet kanálszerűen behajlított sima nyelvvel lefetyeli fel. Ha melege van, hangosan liheg és nyelvét kilógatja.

A nőstény kutya évenként néha kétszer is kölkezik. Kölykeit az anyakutya gondosan ápolja és emlőiből tejjel táplálja (emlős állat), veszély idején pedig bátran védelmezi. A kölykök 10–12 napig vakok.

Veszedelmes betegsége a veszettség. A veszett kutya arról ismerhető fel, hogy szőrét felborzolja, szája habzik, szeme vérbeborult, farkát lába közé húzza, a vizet kerüli és kínjában mindenkit megmar. Az ilyen kutyát azonnal meg kell ölni, mert harapása szintén veszettséget okoz. Ha veszett kutya valakit megharapott, azonnal jelentkezzen orvosnál, mert az idejében adott oltás megakadályozza a veszettség kitörését. (A védőoltást Pasteur fedezte föl.)

A kutya rokonai a farkas, a róka. Mindkettő ragadozó állat, prémjükért és kárukért vadásszák.

III. Összefoglalás. Vezérszavak alapján.

(Figyelmeztetés: Ne engedjék kezüket, arcukat nyalatni, mert ez veszedelmes betegséget okozhat.)